

Bankéři ve starověkém Římě

Tomáš Valenta

V době, kdy Řím přestává být zapadlým zemědělským státem uprostřed Latia a postupně rozvíjí čilé kontakty s ostatním Středomořím, se spolu s rostoucí složitostí obchodních vztahů a s pozvolným přisunem nejrozličnějších mincí a platidel začínají ve „věčném městě“ objevovat první banky a bankéři. Kým byli tito lidé, jejichž činnost nebyla tehdy (stejně jako nyní) spojena s nejlepší pověstí? Jakým způsobem provozovali své podnikání, čím byli omezováni v honbě za ziskem? Některé z těchto otázek snad (alespoň částečně) zodpoví následující článek, u ostatních z nich dá možná podnět k zamyšlení a další diskuzi.

Ve starověkém Římě se na rozdíl od řeckých městských států nebo ptolemaiovského Egypta nesetkáme se státní bankou. Bankovníctví je v době vrcholné republiky a principátu plně v rukou soukromníků.¹ Antické prameny uvádějí bankéře pod různými jmény a názvy, dnes tu více tu méně odlišitelnými. Není proto bohužel úplně přesně možné separovat jednotlivé skupiny bankéřů podle způsobu a rozsahu jejich činnosti. Ostatně některým finančním operacím se věnují (bez ohledu na to, jak jsou nazýváni) všichni z nich.

Většina bohatých římských rodin se často věnuje půjčování peněz. Peníze, které tvoří rodinné úspory a nejsou nezbytně nutné pro jiné obchodní aktivity, slouží jako kapitál malé rodinné banky nazývané *calendarium*.² *Calendarium* je většinou v péči otroka, nebo je (a to častěji) výhodně pronajímáno. A zde se setkáváme s prvním označením pro bankéře, neboť nájemce *calendaria* je znám jako *daneista* nebo *faenerator*.³ O stupeň výše stojí *nummularius* a bankéřem (takřka) v dnešním slova smyslu je *argentarius*. Dvě posledně jmenované skupiny mají podstatný význam i z hlediska římského práva, věnujme jim tedy poněkud více pozornosti.

Nummularii

Prostředí, v němž působili *nummularii*, které v prvním přiblížení můžeme považovat za směnárníky, výstižně popisuje v jednom ze svých epigramů Martialis. Ve spleti špinavých uliček najdeme mezi řemeslníky, pekaři a obchodníčky také *nummularia* – směnárníka :
...hinc otiosus sordidam quatit memsam Neroniana nummularius massa,...⁴

(a tady je směnárník, který nemá nic jiného na práci, než převracet sloupec mincí na svém stole...).

Nummularii se pohybují v prostředí chudých lidí, v místech s ne zrovna nejlepší pověstí. Ostatně sami často jsou svým původem propuštěnci nebo cizinci, často z řeckého východu.⁵ Nelze se tedy divit, že jejich činnost a aktivity se nesetkávají mezi Římany s obdivem. Naopak povolání směnárníka je povoláním nečestným. Nepřekvapí tedy, že se Marcus Antonius vysmívá Octavianovi, za to, že pochází z matčiny strany z rodiny směnárníka (Suetonius Aug. 4, 2):

¹ Toto tvrzení ovšem neplatí doslovně, neboť se několikrát v existenci římské republiky objevuje instituce, kterou lze za státní banku označit. Jedna z nich fungovala například mezi lety 402 – 352 př. n. l. pod vedením *quinqui viri mensarii* a jejím úkolem byla likvidace dluhů vzniklých na základě garancí státu. Také v řecky mluvících provinciích pokračuje existence státních bank (např. *Temnos* v Iliu), v době raného principátu je obnovena činnost státní banky v Egyptě.

² Viz Crook

³ Podrobněji viz Bürge str. 487 - 508

⁴ Martialis 12, 57, 7f

⁵ Jak je patrné z analýzy tzv. *teserae nummularie*, jakýchsi ochranných plomb či známek

...sed etiam ut nummulari nepotem⁶ ...

(a to jak vnuka směnárníka)

Za hlavní činnost *nummulariū*⁷ můžeme považovat směnu peněz a hodnocení jejich pravosti. Do Říma se totiž dostává spolu s cizími obchodníky také poměrně značné množství cizích mincí (např. parthských drachem) a nezmincovaných drahých kovů. Rovněž některá města, či provincie, razí i pod římskou správou své vlastní oběživo, které nezřídka končí v rukách směnárníků.⁸ Existují prameny, které dávají některé z *nummulariū* do souvislosti s činností římské mincovny. V rámci jejího širšího okruhu zaměstnanců pak tito směnárníci zprostředkovávají zavádění nově ražených mincí do oběhu, státní výkup drahého kovu a v neposlední řadě stahování starých mincí z oběhu.⁹ Nezanedbatelné je rovněž protifalzátorské působení *nummulariū*. Stvrzují totiž pravost a kvalitu mincí, které prošli jejich rukama. Mince považované za kvalitní byly vloženy do váčku, který byl označen pečetí se jménem *nummularia* a datem.¹⁰ Tyto pečeti – *tesserae nummulariae* – poskytují také doklad o organizační struktuře směnárníků. Často je totiž spolu se jménem *nummularia* uvedeno i jméno jeho patrona. To jednak svědčí o propuštěneckém původu směnárníků, ale také o jejich fungování v rámci širší římské rodiny (*familia*). Podnikání směnárníků totiž velmi často probíhá pod dozorem patrona, někdy *nummularius* vystupuje spíše jako patronův zaměstnanec. Scaevola uvádí případ, kdy patron Lucius Titius předává svoji „směňárnu“ (*mensa nummularia*) Octaviovi Felixovi, který má působit jako správce (*institor*).¹¹ Vlastní činnost však provozuje Octavius Terminalis, pravděpodobně propuštěnec, který také vystupuje jako *nummularius*. Zde se nám ukazuje jedna z možných struktur způsobu směnárnického podnikání. Na počátku stojí patron, jakožto zdroj prvotního kapitálu. Dozor nad provozem směňárny vykonává správce a vlastním, skutečným hybatelem směnárnických obchodů je na opačném sociálním konci stojící *nummularius*.

Jaký je rozdíl mezi směnárníkem (*nummularius*) a bankéřem (*argentarius*) ? To nelze z dobových pramenů zcela jasně určit, neboť nám chybí znalost soudobého kontextu. Je zřejmé, že Římané obě profese dobře odlišovali. Nezřídka se můžeme setkat se situací, kdy se v jedné římské rodině zabývající se bankovníctvím objevuje jak *nummularius*, tak *argentarius*.¹² Zdá se, že hlavní živností *nummulariū* bylo, jak jsme výše uvedli, směnárnictví. Pokud se věnovali klasickému bankovníctví v dnešním smyslu slova (půjčky, vklady atd.), činili tak relativně vyjíměčně. Rovněž množství peněz, které proteklo směnárníkovi mezi prsty při realizaci takovýchto bankovních operací bylo velmi malé.¹³

⁶ (Suet. Aug. 4, 2) *Verum idem Antonius, despiciens etiam maternam Augusti originem, proavum eius Afri generis fuisse et modo unguentariam tabernam modo pistrinum Ariciae exercuisse obicit. Cassius quidem Parmensis quadam epistula non tantum ut pistoris, sed etiam ut nummulari nepotem sic taxat Augustum : Materna tibi farina est ex crudissimo Ariciae pistrino, hanc finxit manibus collybo decoloratis Nerulonensis mensarius.*

⁷ Ostatně v latině *nummus* znamená peníz, mince. Proto také někteří autoři chápou *nummularia* jako širší pojem. Je podle nich osobou, která má profesně co do činění s mincemi (tedy s tehdejšími penězi).

⁸ Zde zmíníme zejména stříbrné didrachmy z maloasijské Caesareje, nebo bilonové tetradrachmy z Antiochie a Egypta. Tyto mince, takzvané provinční mince, jsou především mincemi drobných nominálů. Provinční mince jako projev své autonomie razí řada řeckých a maloasijských měst. V rámci římského impéria byla jednou z nejrozšířenějších provinčních mincí alexandrijská tetradrachma, která se směňovala za 1 denár. Blíže viz Sear D. R.: *Greek Imperial coins and their values*, Spink and son. (London 1997).

⁹ viz Kurz : Úvod do antické numismatiky 1, str.40

¹⁰ Problematika dobových padělků je velmi významná, neboť výroba padělků byla poměrně rozšířeným způsobem obohacování. Dokonce měděné pouze lehce stříbrem potažené denáry (tzv. *subaerati*) byly produkovány i římským státem.. Blíže viz Bürge str. 469-471 a Kurz str.52

¹¹ D. 14, 3, 20

¹² viz Bürge str.474

¹³ pravděpodobně do výše tisíce sesterciū

Argentarii

Ten, koho můžeme nazvat skutečným bankéřem, byl znám snad každému Římanovi jakožto *argentarius*. Ani on se u svých spoluobčanů netěší dobré pověsti. Cicero se v jedné ze svých řečí zmiňuje o bankéři srovnatelném se známým parazitem Formiem, hrdinou Terenciovy komedie:

...argentarius Sex. Clodius cui cognomen est Phormio, nec minus niger nec minus confidens quam ille Terentianus est Phormio..¹⁴

(bankéř Sextus Clodius, jehož cognomen je Formio, není méně černý a méně důvěryhodný než onen Formio Terenciův)

Bankéřem byl otec Octaviána Augusta¹⁵ a otec pozdějšího císaře Vespasiána¹⁶ byl dokonce pouhým pomocníkem bankéře, což jistě nebyla příznivá reference do životopisů obou těchto imperátorů. Na druhou stranu je třeba uvést, že odsuzující pohled na bankéře nebyl tak silný jako v případě směnárníků. Tak například výše citovaný Cicero se na jiném místě zmiňuje o bankéři M. Tulciniovi, který byl váženým občanem.¹⁷

Bankéři jsou často aktéry nejrůznějších afér, obzvláště politického rázu. Jednou z nich byla aféra bankéře Gaia Rabiria Postuma, který byl bohatým bankéřem s obchodní sítí rozestou po celém impériu, a jehož služeb využívali mimo jiných i Caesar a Cicero. Gaius Rabirius poskytl velké finanční prostředky egyptskému panovníkovi Ptolemaiovi XII, který měl však problémy se splácením svých dluhů. Aby Rabirius nepřišel o všechno, poskytoval Ptolemaiovi další úvěry. Nakonec investoval prakticky veškeré své jmění do Ptolemaia a byl nucen se připojit k Ptolemaiovi. Spolu s římskými legiemi se Rabirius dostal do Egypta, kde nezbylo Ptolemaiovi, než ho jmenovat ministrem financí (dioikétem). Rabiriovo řádění v této funkci bylo tak dramatické, že byl na nátlak veřejného mínění Ptolemaiem uvězněn. Podařilo se mu však uprchnout do Říma. Zde byl ale Rabirius obviněn z podplácení senátorů a také ze své egyptské činnosti. Rabiriovy obhajoby se ujal Cicero a Rabirius byl označen za nevinného. Financováním Ptolemaia se ovšem tak finančně zničil, že se opět částečně vzchopil až s Caesarovou peněžní pomocí. C. Rabirius nebyl samozřejmě jediným bankéřem, který finančně podporoval různé politické kandidáty.¹⁸

Typický bankéř (*argentarius*) pocházel z jezdeckého stavu. Pro senátory bylo povolání bankéře nečestným. *Argentarius* poskytoval obdobné služby jako dnešní banky. Přijímal vklady, poskytoval úvěry. Pomocí svých kolegů, či vlastních poboček zprostředkoval bezhotovostní platební styk. Bankéři také často vystupovali jako organizátoři dražeb. Bankéři tedy umožňovali relativně pružné fungování obchodu a výroby. Je patrné, že se činnost bankéřů (a ostatně i směnárníků) výrazně dotýkala života významné části občanů (těch solventních), a také jistě bytostně zajímala římský stát. Podívejme se nyní, jak směnárníci a bankéři své živnosti provozovali a jak jejich podnikání bylo omezeno (či vymezeno) římským právem.

Směnárny a banky

¹⁴ Caec 10

¹⁵ Suet Aug.3, 1 a Suet Aug. 70,2

¹⁶ Suet Vesp. 1,2

¹⁷ Caec. 27 ...qui et domi suae cum primis honestus existimatus est et Romae argentariam non ignobilem fecit...

¹⁸ Tak např. L. Cornelius Balba finančně podporoval Caesara, kterému platil ražbu mincí v Galii. Tuto mincovní činnost zase řídil A. Hirtius.

Snad nejjednodušším způsobem provozovali své podnikání směnárníci (*nummularii*). Jednoduše postavili svůj stůl na příhodné veřejné místo, často někde na fóru nebo v přístavu a zde směňovali peníze. Ostatně stůl se odráží i v latinském názvu pro směnárnu – *mensa nummularia*. Složitější byla pravděpodobně situace v případě rozvětveného podniku (viz *nummularii*). O nich se ale dobové prameny často nezmiňují, situace jeden stůl = jeden směnárník = směnárna byla asi nejčastější. Od tohoto případu je nutné odlišit stav, kdy směnu peněz provádí otrok nebo propuštěnec pracující pro banku (a tím potažmo pro bankéře). Zde je *mensa nummularia* jen jednou z mnoha finančních činností banky (bankéře) a je také pravděpodobně vedena jako položka v účetnictví celé banky a nikoliv samostatně. Otázkou zůstává práce *nummulariū* placených římským státem, a to jak v mincovnách, tak ve státních směnárnách (*publicae mensae nummulariorum*)¹⁹.

Bankéři (*argentarii*) podnikali v Římě buď samostatně (viz příklad C. Rabiria) nebo se sdružovali ve společenství bankéřů – *societas argentaria*²⁰. Z bankovního podnikání byly vyloučeny ženy.²¹ Existovaly tedy jak banky jednoho tak více vlastníků. Banka – *taberna argentaria* – se obvykle nacházela na podobných místech jako směnárna, ale jak již název napovídá nebyla pouhým stolem, ale budovou (opět často někde na fóru). Banka také poskytovala pestřejší spektrum služeb než směnárna: příjem peněz do úschovy, poskytování finanční hotovosti, platby z účtu (účet fugoval jako otevřené *depositum*). Finanční operace banka prováděla buď přímo v hotovosti (*domo ex arca sua*) nebo bezhotovostně (*de mensa scriptura*). Banky se také podílely na organizaci veřejných dražeb.

Bankéři a směnárníci využívali pro své podniky městské (a tedy pro ně cizí) pozemky. K užívání tohoto pozemku dostávali povolení ke zřízení *tabernae*, a to za stanovený poplatek (*vectigal*). Nerušené užívání veřejných míst pro fungování bank a směnárny umožňoval interdikt (*interdictum de loco publico fruendo*). A zde se dostáváme poprvé k místu sledujícímu provázanost činnosti bankéřů a směnárníků, zaměříme se nyní na některé oblasti římského práva týkající se bankéřů.

Dozor nad bankéři a jejich kontrola

Není překvapující, že spolu s rostoucím objemem peněžních transakcí uskutečněných a zprostředkovaných bankéři vyvstává potřeba kontroly bankovních operací. Naskytá se tak možnost získat přehled o majetku některých občanů (což může být výhodné z hlediska daňového). Kontrola činnosti bankéřů může také předejít budoucím sporům, případně je snáze řešit. Dozor nad bankéři měl v Římě *praefectus urbi*, v provinciích její správce. *Praefectus urbi* nevykonával nad bankéři jen jakýsi policejní dozor, ale zabýval se také spory vzniklými z jejich činnosti:

D.1.12.2

Paulus I.S. de off. praef. urb.

Adiri etiam ab argentariis vel adversus eos ex epistula divi hadriani et in pecuniariis causis potest

(Paulus, O povinnostech městského prefekta: Podle listu zbožnělého Hadriána se mu /prefektovi/ předkládají žádosti bankéře nebo proti bankéři týkající se peněžních případů)

¹⁹ Bliže viz Kurz (1993)

²⁰ *Societas argentaria* měla poněkud zvláštní postavení, neboť v jejím případě existuje náznak přímého zastoupení. Bylo totiž možno žalovat kteréhokoliv bankéře (účastníka, člena *societas argentaria*) na kontrakt učiněný určitým konkrétním bankéřem z tohoto společenství.

²¹ Ale z Pompejí je známá jistá Fustila, která přijímala úročené vklady.

Praefectus urbi kontroloval rovněž směnárníky :

D.1.12.1.9

Ulpianus l.S. de off. praef. urb.

Praeterea curare debet praefectus urbi, ut nummularii probe se agant circa omne negotium suum et temperent his, quae sunt prohibita.

(Ulpianus, O povinnostech městského prefekta: Dále pak je povinností prefekta zajistit, aby směnárníci jednali poctivě v každém svém obchodování a omezit ta /jednání/ , která jsou zakázána.)

O tom, co jsou to ona zakázaná jednání nás Ulpianus dále neinformuje. Můžeme ale předpokládat, že se jednalo buď o nedodržování místně obvyklého kurzu měn, nebo o spekulace s padělkami.

Jak probíhala kontrola bankéřů? Prostřednictvím kontroly jejich účtů, které si bankéři vedli:

D.2.13.10pr.

Gaius 1 ad ed. provinc.

Argentarius rationes edere iubetur: nec interest cum ipso argentario controversia sit an cum alio.

(Gaius, K provinčnímu ediktu, 1. kniha : Bankéři je nařízeno vést účty. Není příčiny sporu v tom, zda si vede účty sám /bankéř/ či /s pomocí/ někoho jiného)

D.2.13.10.1

Gaius 1 ad ed. provinc.

Ideo autem argentarios tantum neque alios ullos absimiles eis edere rationes cogit, quia officium eorum atque ministerium publicum habet causam et haec principalis eorum opera est, ut actus sui rationes diligenter conficiant.

(Gaius, K provinčnímu ediktu, 1. kniha: Důvod proč prétor přikazuje vést účty pouze bankéřům a ne jiným /osobám/ činným v odlišném podnikání je, že činnosti těchto /bankéřů/ ve veřejném zájmu a jejich hlavním úkolem je vést pečlivě účty o tom, co udělali)

Je patrné, že účetnictví bankéřů bylo skutečně (alespoň po formální stránce) státem bedlivě střeženo a ostatně z veřejného hlediska se jeví vedení účtů jako snad nejdůležitější činnost bankéřů (...ministerium publicum... sui rationes diligenter conficiant). Účty byl povinen vést každý, kdo se zabýval bankovní činností. Pokud se touto činností zabýval se svolením svého pána otrok, odpovědný za vedení účtů je jeho pán, a to i v případě, že otrok využívá jako kapitál své *peculium*.²² Rovněž tak je povinen vést účty ten, kdo s bankovníctvím přestal.²³ Dědic bankéře je povinen pokračovat v účetnictví banky. V případě, že je banka součástí spoludědictví, vede účty ten, u koho se nalézají účetní knihy.²⁴ Účty se vedou na tom místě (v té provincii), kde je provozována bankovní činnost, respektive kde je provedena obchodní transakce.²⁵

Jak bankéřovo účetnictví vypadalo? Všechny relevantní obchodní transakce bankéř zaznamenával do účetní knihy (*codex accepti et expensi* syn. *ratio accepti et expensi*).

²² D. 2, 13, 4, 3

²³ D. 4, 13, 4, 4

²⁴ D. 4, 13, 6, 1

²⁵ D. 4, 13, 4, 5

D.2.13.4pr.

Ulpianus 4 ad ed.

Praetor ait: " argentariae mensae exercitores rationem, quae ad se pertinet, edent adiecto die et consule".

(Ulpianus, K ediktu 4.kniha: Prétor říká:“ Ať ti kdo se věnují bankovníctví vedou účty v záležitostech týkajících se jejich podnikání, a to s uvedením dne a konzula)

Římský bankéř vedl vlastně tři účetní knihy. Jedna obsahovala záznamy o denním obratu, příjmy a výdaje. Tato kniha se nazývala *adversalis* nebo také *ephemeris*. Položky se pak jednou za měsíc přenášeli do další knihy – již zmíněný *codex accepti et expensi*. V této hlavní účetní knize se chronologicky uváděly hotové příjmy a výdaje spolu s pohledávkami a závazky banky. Každý věřitel i dlužník tu měl svůj účet (*ratio*). Tato kniha měla svoji stránku příjmovou (*ratio accepti*) a výdajovou (*ratio expensi*). V této knize měl svůj vlastní účet také sám bankéř. Pro bezhotovostní platební styk zde byla rovněž zvláštní strana (*ratio*). Do *codexu accepti et expensi* se rovněž zapisovaly fingované pohledávky (jakoby *mutuum*) učiněné se svolením dlužníka, čímž vzniklo *litteratum* (literární kontrakt). V určitých pravidelných obdobích bankéř sestavil bilanci (*rationem putare*), sečetl obě strany knihy, vyšší částku odečetl od nižší (*rationem subducere*) a zjistil saldo dluhů a pohledávek (*reliqua*).

Bankéř měl povinnost předkládat účetní knihy k nahlédnutí soudu (*edere rationes*).V případě, že bankéř účty nevede hrozí mu trest, a to i v případě, kdy se v účtech dopustil úmyslně chyby.²⁶ Trestem je zaplacení finanční kompenzace v hodnotě, jakou měla finanční operace v době, kdy se o ní měl učinit záznam do účetní knihy.²⁷

Směnárníci nebyli povinni vést účty o všech transakcích, ale účty vedly jen na požádání zákazníka (v tomto případě to bylo jejich povinností).²⁸

Některé právní zvláštnosti vztahu mezi bankéřem a jeho zákazníkem

Zaměřme nyní svoji pozornost na vlastní stránku vztahu bankéř a jeho zákazník. Jedním ze zajímavých aspektů tohoto vztahu je otázka úroků (*usurae*). Ty byly stanoveny akcesorickou obligací (nejčastěji *stipulací*), která se vázala k obligaci primární (ponejvíce *mutuum*). V době republiky se pohybovala obvyklá úroveň úroků okolo 12%, za raného principátu kolem 6%. V provinciích byly úroky výrazně vyšší (někdy až 48%).

Další oblastí, která zasahuje do podnikání římského bankéře je problematika finančních kompenzací (*compensationes*). Přestože je vztah mezi bankéřem a jeho zákazníkem založený převážně na bázi kontraktů *bona fide* (velmi často *mandata*), existuje situace, kdy bankéř musí použít přesně danou žalobu v režimu *stricti iuris*. Bankéř je povinen (*compensatio necessaria*) žalovat své zákazníky jen po srážce protipohledávek z téhož obchodního spojení (*agere cum compensatione*):

Gaius IV.,64. Alia causa est illius actionis, qua argentarius experitur. nam is cogitur cum compensatione agere, et ea compensatio uerbis formulae exprimitur, adeo quidem, ut statim ab initio compensatione facta minus intendat sibi dari oportere. ecce enim si sestertium X milia debeat Titio, atque ei XX debeantur, sic intendit: SI PARET TITIVM SIBI X MILIA DARE OPORTERE AMPLIVS QVAM IPSE TITIO DEBET

(Jinak je tomu s onou žalobou, kterou /na dlužníka/ nastupuje bankéř: ten je totiž nucen žalovat s kompenzací a ta kompenzace je vyjádřena /přímo/ slovy formule. Dokonce tak, že

²⁶ D. 4, 13, 8 pr.

²⁷ D. 4, 13, 8, 1

²⁸ D. 2, 13, 9, 3

/bankéř v důsledku/ provedení kompensace vznáší od/samého/ počátku nárok, že /žalovaný/ má povinnost plnit méně. Neboť je-li, dejme tomu Titiovi dlužen 10 tisíc sesterciů a Titius je mu dlužen 20, vznese nárok takto: VYJDE-LI NAJEVO, ŽE TITIUS MÁ POVINNOST DÁT MU O 10 TISÍC VÍCE, NEŽ /kolik on/ SÁM JE TITIOVI DLUŽEN.)

Žaloval-li jen o trochu více než činil takový rozdíl, ztrácel celý spor.²⁹

Právní regulace činnosti bankéřů posílila svým způsobem také pozici neformálních slibů (*pacta*), a to v případě *recepta argentaria*. *Receptum argentarium* je bezforemné převzetí záruky (patří mezi *pacta praetoria*) bankéřem, který slibuje určitého dne zaplatit na účet svého zákazníka částku někomu třetímu. Této osobě pak vzchází žaloba (*actio repticia*) proti bankéři, který nezaplatil slíbenou částku. Podle toho jestli je tato částka kryta klientem, nebo nikoliv, jde o otevření běžného účtu, nebo úvěru.

Je také potřeba se zmínit o situaci, kdy je bankéř zprostředkovatelem dražby, neboť i v tomto případě nalezneme několik zajímavých institutů. *Argentarius* je často organizátorem dražby, vyplácí také místní (*forani*) dodavatele a producenty zboží, které bylo draženo. Jako pomocník je bankéři k dispozici *argentarius coactor*, který vymáhá poplatky od přespólních kupců (*circumforani*). Prodala-li se věc v dražbě, směl bankéř požadovat stipulovanou trhovou cenu až po odevzdání věci (*exceptio mercis non traditae*), pokud nebylo ujednáno jinak:

Gaius IV., 126a. Item si argentarius pretium rei, quae in auctionem uenerit, persequatur, obicitur ei exceptio, ut ita demum emptor damnetur, si ei res, quam emerit, tradita est, et est iusta exceptio. sed si in auctione praedictum est, ne ante emptori res traderetur, quam si pretium soluerit, replicatione tali argentarius adiuvatur aut si praedictum est, ne aliter emptori restraderetur, quam si pretium emptor solverit.

(Také proti bankéři, který žádá zaplacení ceny věci, jež byla prodána v dražbě, se vznáší námitka, že kupec má být odsouzen pouze tehdy byla-li mu věc, kterou koupil, předána . A je to spravedlivá námitka. Bylo-li však při dražbě předem oznámeno, že kupci se věc nepředá dříve , dokud nezaplatí trhovou cenu, vypomáhá se bankéři takovouto replikou anebo bylo-li předem oznámeno, že se věc nepředá kupci jinak, než že zaplatí trhovou cenu.)

Výše uvedený přehled právních aspektů některých vztahů mezi bankéřem a jeho zákazníkem byl pouze reprezentativní, ač se snažil postihnout to podstatné. Je třeba mít na zřeteli, že výše uvedené instituty představují jakousi specifikaci, či nadstavbu právních vztahů běžného římského života, a tak je na ně také nutno nahlížet.

Závěrem

Pokusili jsme se poodhalit, kým byli ti, kteří se ve starověkém Římě zabývali obchodem s penězi. Byli to jednak směnárníci (*nummularii*), kteří se realizovali ve sféře peněžoměnecké a (proti)falzátorské. Na druhé straně se objevují bankéři (*argentarii*), kteří se zabývali klasickými bankovními operacemi. Význam obou profesí nespočívá pouze v tom, že usnadňovali tehdejší obchodní styky, ale lze je najít i v oblasti praktického života a také v rámci práva. Uveďme závěrem dva příklady. Jedním z nich je vedení účtů. Svoji praktičností inspirovalo mnohe římské soukromníky, kteří zapisovali své finanční hospodaření podobným způsobem. A právní stránka ? Bezpochyby významný příspěvek na cestě ke známe větě « *Pacta sunt servanda* » .

²⁹ Gaius IV., 68

Použitá literatura

Bartošek M. : Encyklopedie římského práva, Praha, 1994

Bartošek M. : Dějiny římského práva, Praha, 1995

Bürge A. : Fiktion und Wirklichkeit: Soziale und rechtlichen Strukturen des römischen Bankwesens,
ZSS 104, (1987), pp.465-558

Crook J. R.: Law and Life of Rome, pp.232-233 (xero)

Hošek R., Marek V.: Řím Marka Aurelia, Praha, 1990

Kincl J.: Gaius (Učebnice práva ve čtyřech knihách), Brno, 1999

kol.: Encyklopedie antiky, Praha 1974

kol. : Slovník antické kultury, Praha, 1974

Kurz K.: Finanční a mincovní správa za raného císařství, Num.listy, XLVII,(1993), 5-6, pp129-137

Kurz K.: Úvod do antické numismatiky-Římské mince, Praha 1997

Sear D. R.: Greek Imperial coins and their Values, London, 1997

Suetonius: Životopisy dvanácti císařů (přel. B.Ryba), Praha, 1974

Zimmermann R.: The Law of Obligations, pp.468-9, 514-5, 764-7 (xero)

Watson A.(ed.): The Digest of Justinian [*revised English-language edition*], 2 vols. 1997

Použité odkazy

Forum Romanum (původní literatura, Cicero, Suetonius, Digesta etc., další odkazy):
<http://www.geocities.com/Athens/Forum/6946/rome.html>

Roman Law Resources : <http://iuscivile.com/>

